

Globalno obrazovanje u Hrvatskoj - preporuke i doprinos procesu uvođenja -

Gong, Zagreb, prosinac 2018.

Uvodno o razvoju koncepta

Koncept globalnog obrazovanja predstavljen u ovom tekstu, koncept je Centra Sjever-Jug Vijeća Europe koji se razvija od sredine 90tih godina prošlog stoljeća. Centar Sjever-Jug, službenog naziva Europski centar za globalnu međuovisnost i solidarnost, osnovan je u Lisabonu 1990. godine na temelju rezolucije (89)14, koju je Vijeće ministara Vijeća Europe usvojilo 16. studenog 1998. godine. Cilj djelovanja Centra Sjever-Jug Vijeća Europe jest dati okvir za europsku suradnju u smislu jačanja javne svijesti o pitanjima globalne međuovisnosti te promicati politike solidarnosti u skladu s ciljevima i načelima Vijeća Europe, poštivanjem ljudskih prava, demokracijom i društvenom kohezijom.

Temeljna je ideja pri razvijanju ovog koncepta bila razviti holističko obrazovanje koje će se baviti sve većom povezanošću lokalnog i globalnog, te razvijati obrazovne zajednice u kojima se stručnjaci potiču na suradnju i razvijanje vještina potrebnih za globalno participativno građanstvo. Prvi formalan korak prema usustavljenju koncepta bio je donošenje Povelje o globalnom obrazovanju 1997. godine koja je prvi referentni dokument Centra Sjever-Jug o globalnom obrazovanju. Narednih nekoliko godina, Centar se bavio umrežavanjem stručnjaka iz država članica Vijeća Europe koji su zajedno radili na razvoju koncepta. 2000. godine uspostavljena je Mreža Tjedna globalnog obrazovanja, a stručnjaci iz mreže zajedno su počeli razvijati „Smjernice za globalno obrazovanje“¹. Od 2014. godine, nacionalni koordinator i kontakt točka Mreže Tjedna globalnog obrazovanja² u Hrvatskoj je Centar za mirovne studije (www.cms.hr).

Ključan događaj u razvoju koncepta bio je Kongres o globalnom obrazovanju održan 2002. godine u Maastrichtu koji je prema Cabezudo et al. (2008/2012) *“za svrhu imao pojačati prisutnost globalnog obrazovanja u javnosti okupljanjem stručnjaka i nositelja politika u raspravi o europskom strateškom okviru za jačanje i unaprjeđenje globalnog obrazovanja do 2015. godine, što je rezultiralo Deklaracijom iz Maastrichta”*³. Osim usmjeravanja razvoja koncepta u sljedećem periodu, Deklaracija iz Maastrichta iznjedrila je i definiciju koja se najčešće koristi u približavanju ideje globalnog obrazovanja - globalno obrazovanje je *„holističko obrazovanje koje otvara oči i umove prema realnostima ovoga svijeta te ih pokreće prema ostvarenju svijeta u kojemu vladaju pravda, jednakost i u kojemu su ljudska prava temeljna vrijednost“*⁴.

¹ Da Silva, M. C., ur. (2012.) *SMJERNICE ZA GLOBALNO OBRAZOVANJE - Priručnik za razumijevanje i primjenu globalnog obrazovanja*.

² Tjedan globalnog obrazovanja – kampanja koju koordinira North-South centar Vijeća Europe, a koji se svake godine obilježava kroz različite oblike formalnog i neformalnog obrazovanja, te informalnog učenja u cijeloj Europi. Cilj je Tjedna potaknuti obrazovne radnice i njihove učenike/ce, ali i ostale zainteresirane građane da se okušaju u aktivnostima koje potiču razvoj njihove globalne kompetencije. <https://www.cms.hr/hr/gradanski-odgoj-i-mirovno-obrazovanje/tjedan-globalnog-obrazovanja-svijet-se-mijenja-a-mi>

³ Da Silva, M. C., ur. (2012.) *SMJERNICE ZA GLOBALNO OBRAZOVANJE - Priručnik za razumijevanje i primjenu globalnog obrazovanja*, str. 8

⁴ Deklaracija o globalnom obrazovanju iz Maastrichta, od 15. do 17. studenog 2002. godine

U studenom 2008. godine, Centar Sjever-Jug Vijeća Europe potpisao je sporazum s Europskom komisijom o zajedničkom vođenju projekta s ciljem zajedničkog rada na ostvarivanju tada Milenijskih ciljeva razvoja UN-a kroz globalno obrazovanje. Iste su godine u Lisabonu izdane „Smjernice za globalno obrazovanje“ kao temeljni priručnik za pomoć odgojnoobrazovnim djelatnicima u shvaćanju i uspješnoj primjeni globalnog obrazovanja. U dijelu Smjernica posvećenom povijesnom razvoju ideje, navodi se kako je u *“svibnju 2011. godine Vijeće ministara Vijeća Europe usvojilo je Preporuku o obrazovanju za globalnu međuovisnost i solidarnost, koja je time postala prvi europski zakonski standard o globalnom obrazovanju”*⁵.

Što je globalno obrazovanje?

Deklaracija o globalnom obrazovanju iz Maastrichta (2002.) navodi: *“Globalno obrazovanje je obrazovanje koje otvara oči i umove prema realnostima ovoga globaliziranoga svijeta te ih pokreće prema ostvarenju svijeta u kojemu vladaju pravda, jednakost i u kojemu su ljudska prava temeljna vrijednost. Globalno obrazovanje obuhvaća obrazovanje za razvoj, obrazovanje o ljudskim pravima, obrazovanje za održivost, mirovno obrazovanje, sprječavanje sukoba i interkulturalno obrazovanje kao globalnu dimenziju građanskog obrazovanja”*. Također, globalno obrazovanje prati prioritete definirane u UN-ovoj Agendi 2030 za održivi razvoj.

Koncept globalnog obrazovanja – prema shvaćanju *North-South centra* Vijeća Europe – obuhvaća one aspekte odgoja i obrazovanja koji se odnose na karakteristike današnjeg globaliziranog i međupovezanog svijeta, te na potrebe za ostvarivanjem ciljeva pravednosti i zaštite ljudskih prava u takvom svijetu. Globalno je obrazovanje u svojoj osnovi pristup obrazovanju koji se bavi sve većom povezanošću lokalnog i globalnog. Izazov je globalnog obrazovanja stvoriti i primijeniti pedagoške odgovore na rastuću globalnu povezanost te kroz obrazovne procese poticati kompetencije učenika koje će im pomoći u doprinosu rješavanju globalnih problema.

Globalno obrazovanje prezentirano je kroz svoj holistički i transformativni aspekt kao obrazovni pristup koji počiva na multidisciplinarnosti, promiče interkulturalnu komunikaciju, kulturu dijaloga i poštovanje različitih pozicija te njeguje načela pluralizma, nediskriminacije i socijalne pravde, dijaloga i suradnje. Napokon, budući da je globalno obrazovanje praktično usmjereno, za njega je izuzetno važan put od svijesti o problemu do djelovanja koje bi svima omogućilo više pravde, jednakosti i višu razinu zaštite ljudska prava.

⁵ Da Silva, M. C., ur. (2012.) *SMJERNICE ZA GLOBALNO OBRAZOVANJE - Priručnik za razumijevanje i primjenu globalnog obrazovanja*, str. 8

Glavni principi globalnog obrazovanja

Temeljno je obilježje globalnog obrazovanja **transformativan proces učenja**. Što to u suštini znači? Prema literaturi (Cabezudo et al 2008/2012) ono *“podrazumijeva duboku, strukturalnu promjenu osnovnih premisa mišljenja, osjećaja i djelovanja. Ono je obrazovanje uma, ali i obrazovanje srca. To upućuje na radikalnu promjenu prema međusobnoj povezanosti te otvara mogućnosti za postizanje većeg stupnja ravnopravnosti, društvene pravde, razumijevanja i suradnje među narodima. Tri glavne faze transformativnog učenja usko su povezane s globalnim obrazovanjem:*

- *Analiza trenutne situacije u svijetu*
- *Vizija kako bi izgledala alternativa prevladavajućem modelu*
- *Proces promjene prema odgovornom globalnom građanstvu⁶”*

Pojednostavljeno, razina analize na kojoj često zbog različitih razloga zastajemo u suvremenoj nastavi, ovdje je tek prvi korak prema **vizioniranju pravednije budućnosti**, te **osmišljavanju koraka kako je ostvariti**. Globalno obrazovanje promiče kulturu suradnje ističući sljedeće: *„Prebacivanjem fokusa na transformaciju od kulture reprodukcije i dominacije prema kulturi partnerstva temeljenoj na dijalogu i suradnji, globalno obrazovanje mijenja čvrsta pravila globalne privrede vraćanjem ljudskog dostojanstva na sam vrh popisa vrijednosti.⁷”* Učenik/ca razvijenih globalnih kompetencija u tom će smislu znati analizirati odnose moći, znati kako reagirati na nepravdu, te to i aktivno činiti. Globalno obrazovanje u svojoj osnovi dakle nosi **velik aktivistički potencijal**. Smjernice za globalno obrazovanje to dodatno ističu: *„Globalno obrazovanje promiče sudjelovanje u djelovanju. Drugim riječima, poziva odgojno-obrazovne djelatnike i učenike na aktivnu borbu za pravedniji i ravnopravniji svijet⁸”.*

Izazovi s kojima se susrećemo na globalnoj razini, izazovi su međusobno isprepletenih sustava koji uzročno-posljedično utječu jedni na druge. S tim na umu važno je naglasiti da je globalno obrazovanje u svojoj suštini **interdisciplinaran pristup** koji bi se u obrazovanju trebao provlačiti kroz sadržaje svih predmeta. Osim toga, ono od svog početka podjednak naglasak stavlja na **važnost formalnog, ali i neformalnog obrazovanja, te informalnih procesa učenja u svakodnevnom životu**. U svim okruženjima, ono se oslanja na **participativne metode rada** s ciljem razvoja znanja, vještina, vrijednosti i stavova „globalne odgovornosti građana svijeta“ kod svojih polaznika neovisno o njihovoj dobi ili profilu.

Prema literaturi (Cabezudo et al 2008/2012), kroz proces globalnog obrazovanja razvijaju se:

⁶ Isto, str. 15

⁷ Da Silva, M. C., ur. (2012.) *SMJERNICE ZA GLOBALNO OBRAZOVANJE - Priručnik za razumijevanje i primjenu globalnog obrazovanja*, str. 15

⁸ Isto, str. 20

Znanja	Vještine	Vrijednosti i stavovi
Znanje o procesu globalizacije i razvoju svjetskog društva	Kritičko mišljenje i analiza	Samopouzdanje, samopoštovanje i poštivanje drugih
Znanje o povijesti i filozofiji univerzalnog pojma čovječnosti	Promjena perspektive ili multiperspektivni pristup	Društvena odgovornost
Znanje o sličnostima i razlikama	Prepoznavanje negativnih stereotipa i predrasuda	Odgovornost prema okolišu
	Interkulturalne komunikacijske kompetencije	Nepristranost
	Timski rad i suradnja	Vizionarsko razmišljanje
	Empatija	Proaktivno sudjelovanje u zajednici
	Dijalog	Solidarnost
	Asertivnost	
	Suočavanje sa složenim, proturječnim i nesigurnim zbivanjima	
	Rješavanje i transformacija sukoba	
	Kreativnost	
	Istraživanje	
	Donošenje odluka	
	Odnos prema medijima	
	Odnos prema znanosti i modernoj tehnologiji	

Važan aspekt globalnog obrazovanja je i **neprestanto povezivanje lokalnih i globalnih realnosti**, te ukazivanje međusobne kauzalnosti neovisno o dobi učenika. „*Od lokalnoga prema globalnome, odnosno od zagađenja ili siromaštva u vlastitom području idemo prema globalnoj dimenziji problema, nakon čega se vraćamo na lokalnu razinu (glokalizacija)*⁹.”

Relevantni akteri u Europi

Paralelno uz Centar Sjever-Jug Vijeća Europe, različite se druge europske i međunarodne platforme i mreže bave promoviranjem srodnih koncepata u obrazovanju. Ovo su neke od njih:

⁹ Da Silva, M. C., ur. (2012.) *SMJERNICE ZA GLOBALNO OBRAZOVANJE - Priručnik za razumijevanje i primjenu globalnog obrazovanja*, str. 33

a) **UNESCO** – promiče koncept Global Citizenship Education-a s ciljem razvijanja vrijednosti, stavova i ponašanja koja podržavaju razvoj odgovornog globalnog građanstva. Važnim navode razvoj kreativnosti, inovacije, posvećenost miru, ljudskim pravima i održivom razvoju.

b) **CONCORD**¹⁰ – platforma koja okuplja europske platforme za međunarodnu razvojnu suradnju trenutno se od koncepta Development Education-a primakla konceptu Global Citizenship Education-a. Kroz HUB4 zagovara prema DG DEVCO odjelu Europske komisije koji se bavi razvojnom suradnjom, a time i programima globalnog obrazovanja.

c) **GENE** – Global Education Network Europe – mreža europskih ministarstava i agencija koje razvijaju obrazovne politike i financiraju programe globalnog obrazovanja. U definiranju globalnog obrazovanja koristi ranije spomenutu Deklaraciju iz Maastrichta.

Važno je naglasiti da su koncepti koje različite mreže promiču komplementarni, te stručnjaci iz navedenih organizacija surađuju u konzultativnim procesima. Ono što sve navode kao velik napredak i predanost razvijanju globalne kompetencije kod mladih je 4.7 cilj Globalnih ciljeva održivog razvoja koji navodi kako je na globalnoj razini važno: *„Do kraja 2030. osigurati da svi učenici steknu znanja i vještine potrebne za unaprjeđenje održivog razvoja, putem edukacije za održivi razvoj i održive stilove života, ljudska prava, rodnu ravnopravnost, kao i za promoviranje kulture mira i nenasilja, pripadnosti globalnoj zajednici, poštivanja kulturne raznolikosti i doprinosa kulture održivom razvoju”*.

Globalno obrazovanje u Hrvatskoj

a) Promoviranje koncepta

Centar za mirovne studije od uključivanja u mrežu Tjedna globalnog obrazovanja 2014. godine organizirao je uz podršku Centra Sjever-Jug Vijeća Europe nekoliko seminara i sastanaka s ciljem okupljanja dionika tzv. kvadriloga (nadležna ministarstva/donosioци odluka, organizacije civilnog društva, nastavnici i praktičari i JRLS-ovi) u diskusiju o globalnom obrazovanju:

- 2014. kick-off uvodni seminar o globalnom obrazovanju u Zagrebu;
- 2015. međunarodni kongres o globalnom obrazovanju u Zagrebu;
- 2017. sudjelovanje na regionalnom kongresu u Beogradu;
- 2018. regionalni seminar o globalnom obrazovanju u Zagrebu.

Osim organizacije ovakvih sastanaka, CMS je 2018. prvi put koordinirao i nacionalni Tjedan globalnog obrazovanja u koji su se sa svojim aktivnostima uključile organizacije Zelena akcija, Udruga Žmergo, DOOR, Breza, Volonterski centar Istra i CGI Poreč, Zelena Istra i GOOD Inicijativa¹¹.

¹⁰ ‘**CON**federation for **CO**operation of **Relief** and **D**evelopment NGOs’ - <https://concordeurope.org>

¹¹ Tjedan se svake godine organizira u studenom, teme se mijenjaju, ovogodišnja je bila „Svijet se mijenja, a mi?“. Više informacija o TGO - <https://www.cms.hr/hr/gradanski-odgoj-i-mirovno-obrazovanje/tjedan-globalnog-obrazovanja-svijet-se-mijenja-a-mi>

b) Veze s postojećim kurikulumima

Globalno obrazovanje i građanski odgoj i obrazovanje su koncepti koji imaju nekih sličnosti, ali i razlika. Oboje ima cilj razvijanja znanja, vještina, vrijednosti i stavova potrebnih za osiguravanje pravednog, održivog svijeta u kojem svi imaju pravo ispuniti svoj potencijal.

Marko Kovačić, u svojoj usporedbi građanskog i globalnog obrazovanja pronalazi neke razlike koje i opisuje u publikaciji „Jedi globalno, misli lokalno¹²“: „*Dok se u globalnom obrazovanju svaki problem gleda iz perspektive lokalnog/nacionalnog i globalnog od najranije dobi, građanski odgoj i obrazovanje globalnu dimenziju sustavno uvodi tek u posljednjem ciklusu*“ (2017:29). Dodatno, „*ideja građanskog odgoja nije u mijenjanju sustava i razvijanju tzv. aktivističkog građanstva (Isin, 2008), već djelovanje unutar postavljenih i pretpostavljenih granica sustava, ma kakve one bile*“, dok je kod globalnog obrazovanja to naglašena potreba (2017:30).

Građanski odgoj i obrazovanje u osnovi zauzima razvojnu perspektivu učenica i učenika kao “građanki i građana učionice” od kojih se kreće prema “građankama i građanima svijeta”, dok globalno obrazovanje prepoznaje kako je svaki problem moguće i potrebno proučavati iz globalno-lokalne perspektive, odnosno u čitav proces učenja neovisno o dobi učenika inkorporirati promišljanje odnosa moći, primjenjivih alternativa i održivosti.

Iako nam građanski odgoj i obrazovanje prvi pada na um u smislu podudarnosti s konceptom globalnog obrazovanja, koje možemo promatrati kao globalnu dimenziju građanskog, činjenica je da prijedlog kurikuluma međupredmetne teme građanski odgoj i obrazovanje koji je do nedavno bio na javnom savjetovanju ipak pruža poprilično sužen prostor za bavljenje različitim aspektima globalnog obrazovanja nego što je to primjerice pružao u verziji iz 2012. godine kada se predlagao kao zaseban predmet sa svojih šest strukturnih dimenzija (ljudsko-pravnom, političkom, gospodarskom, interkulturalnom, društvenom i dimenzijom održivog razvoja). Kurikulum međupredmetne teme građanski odgoj i obrazovanje vrlo se malo bavi europskom, a osobito globalnom dimenzijom, te nedovoljno interdisciplinarno korelira u bavljenju suvremenim izazovima. Prijedlog kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj kroz svoje domene 'Djelovanje, Povezanost i Dobrobit' i navedenu svrhu „*Učenje i poučavanje međupredmetne teme Održivi razvoj nastoji podići svijest i produbiti razumijevanje o svim pitanjima koja se odnose na održivost, pomaže učeniku kritički razmotriti moguća rješenja i načine djelovanja usmjerene na održivost, omogućuje učeniku da djeluje i bira održivo ponašanje u svakodnevnome životu u školi te njeguje vještine i osobine koje pridonose razvoju pravednoga društva*¹³“ možda je najviše na tragu postulata globalnog obrazovanja koji su predstavljani.

2018. godine PISA (Programme for International Student Assessment) istraživanje Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) testiralo je globalnu kompetenciju učenika, a Hrvatska je testu pristupila u njegovoj cijelosti. Prvi je to sveobuhvatan pregled

¹² Kovačić, M., Kovačić, D., Traub, H. (2017.) *Jedi lokalno, misli globalno*. Udruga Žmergo, Opatija

¹³ Prijedlog kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj – dostupan na stranici esavjetovanja <https://esavjetovanja.gov.hr>

uspjeha obrazovnih sustava da učenike pripreme za sudjelovanje u izgradnji raznolikih zajednica koje žive u miru, a testiranjem se ispitivala sposobnost kritičke analize globalnih i interkulturalnih pitanja korištenjem različitih perspektiva, razumijevanja kako različitosti utječu na percepcije, prosudbe i ideje o sebi i drugima, sposobnost ulazanja u otvorene i učinkovite interakcije s osobama drugačije pozadine pod premisom zajedničkog poštivanja ljudskog dostojanstva. Rezultati se mogu očekivati krajem 2019. godine.

c) Primjeri dobre prakse rada organizacija civilnog društva

Različite su organizacije civilnog društva u posljednjim godinama prihvatile koncept globalnog obrazovanja i počele ga razvijati i koristiti u svojem radu. Realna je poteškoća činjenica da s nacionalne razine postoji vrlo malo podrške za rad na temama globalnog obrazovanja, osobito u sferi financiranja projekata s tim fokusom. U većini drugih europskih zemalja projekti globalnog obrazovanja najčešće su u nadležnosti ministarstava obrazovanja i/ili vanjskih poslova u kontekstu međunarodne razvojne suradnje. Domaće organizacije tako se najčešće moraju oslanjati na velike grantove Europske komisije poput DEAR-a. Ipak uz sve prepreke, organizacije poput **Udruga Žmergo, Breze, GONG-a, Foruma za slobodu odgoja** i drugih uspješno provode projekte globalnog obrazovanja u suradnji sa školama.

Važno je spomenuti da se i različite druge inicijative i organizacije koje se kombinirajući različite teme i pristupe također zapravo bave globalnim obrazovanjem iako možda i same toga nisu svjesne. Jedna od njih je zasigurno i kulinarsko-jezična zadruga **Okus doma** koja svojim radom različitim ljudima prenosi priču o uzrocima i posljedicama migracija, govori o okusima dalekih domova ljudi koji su ih morali zbog različitih razloga napustiti, progovara o izazovima integracije u hrvatsko društvo i vodi radionice senzibilizacije građana na ove teme. Primjer je to kombinacije informalnog učenja kroz druženje, razgovor i kuhanje, te neformalnih oblika obrazovanja kroz senzibilizacijske radionice¹⁴.

Primjer globalnog obrazovanja u Hrvatskoj: Udruga Žmergo u međunarodnom projektu "EAThink 2015. - Globalno učenje za promjene u EGR2015 i nakon: Europski angažman mladih od školskih vrtova do održivih prehrambenih sustava".
<http://zmergo.hr/projekti/projekti-2/eathink2015/>

Specifični cilj: Kod europskih učenika, učitelja i nastavnika podići kritičko razmišljanje i aktivno uključivanje u izazove globalnog razvoja, kroz usredotočenost na održive prehrambene sustave i mala poljoprivredna gospodarstva u Austiji, Cipru, Francuskoj, Mađarskoj, Italiji, Malti, Poljskoj, Portugalu, Rumunjskoj, Sloveniji, Španjolskoj i Hrvatskoj.

¹⁴ <https://www.okus-doma.hr/hr/info/o-nama>

Zaključak

Koncept globalnog obrazovanja je vrlo značajan zbog transformacijskog potencijala, odnosno utjecaja na osnaživanje mladih ljudi, ali i građana općenito za aktivan angažman na pozitivnoj društvenoj promjeni. Za njegovo uvođenje treba postojati jasna politička volja da se mladima omogući obrazovanje za kritičko mišljenje te da ih se opremi alatima za društvenu promjenu, za propitivanje autoriteta i kreiranje alternativa koje mogu biti potpuno drugačije od ustaljenih sustava. Također, potrebno se odmaknuti od većinski nacionalno orijentiranih kurikuluma prema kurikulumima koji će djeci i mladima omogućiti da se snalaze u globalnom društvu i kritički promišljaju međusobne utjecaje lokalnog i globalnog.

Iz perspektive Centra za mirovne studije kao organizacije koja se bavi promicanjem vrijednosti nenasilja, poštivanja ljudskih prava, društvene pravde, te izgradnjom mira kombinirajući aktivizam, obrazovanje, istraživanje i zagovaranje, koncept je globalnog obrazovanja vrlo zanimljiv osobito iz perspektive osnaživanja mladih ljudi, ali i građana općenito za aktivan angažman na društvenoj promjeni. Upravo je njegov transformacijski potencijal ono što nam se čini najvažnije, a i najviše manjkavo u formalnom odgojno-obrazovnom sustavu. Pitanje koje nam se nameće, slično je pitanje koje vežemo uz proces (ne)uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u škole – postoji li politička volja da potičemo razvoj kritičkih mislilaca opremljenih alatima za društvenu promjenu, za propitivanje autoriteta i kreiranje alternativa koje mogu biti potpuno drugačije od ustaljenih sustava? Jesmo li spremni odmaknuti se od većinski nacionalno orijentiranih kurikuluma prema kurikulumima koji će djeci i mladima omogućiti da se snalaze u globalnom društvu? Predstoji nam da vidimo.

Popis literature:

- Kovačić, M., Kovačić, D., Traub, H. (2017.) [Jedi lokalno, misli globalno](#). Udruga Žmergo, Opatija
- Da Silva, M. C., ur. (2012.) [SMJERNICE ZA GLOBALNO OBRAZOVANJE](#) - Priručnik za razumijevanje i primjenu globalnog obrazovanja
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2014: *Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole*, Zagreb
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2018: *Prijedlog kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* Zagreb
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2018: *Prijedlog kurikuluma za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, Zagreb
- Šalaj, Berto, 2015: *Novi program građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatskim školama: početak ozbiljnog rada na razvoju demokratske političke kulture ili smokvin list ministarstva?*, u: Ilišin, Vlasta, Gvozdanović, Anja i Potočnik, Dunja (ur.), *Demokratski potencijal mladih u Hrvatskoj*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb: 241-268
- GENE, 2018: *The state of Global Education in Europe 2018*

Autorica dokumenta i analitičarka dobrih praksi: Lana Jurman.

Izdavač: GONG, Zagreb, 2018. U suradnji s Centrom za mirovne studije i GOOD inicijativom.

Donatori:

Sufinancira Europska unija u okviru programa Europa za građane

